

O'QITUVCHILARDA STRATEGIK PEDAGOGIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH **(bo'lajak musiqa o'qituvchilari misolida)**

Qobilova E'zozxon Bakirovna

Qo'qon davlat universiteti, San'at va sport fakulteti,
Musiqa nazariyasi kafedrası mudiri, professor,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish masalasi tadqiq etilgan. Strategik pedagogik tafakkur o'qituvchining ta'lim jarayonini uzoq muddatli maqsadlar asosida loyihalashi, pedagogik vaziyatlarni oldindan ko'ra olishi, muqobil yechimlarni tahlil qilishi, mavjud resurslardan oqilona foydalanishi, pedagogik qarorlarning istiqboldagi natijalarini baholashi hamda o'z faoliyatini refleksiv ravishda takomillashtirib borishini ta'minlovchi kasbiy tafakkur turi sifatida talqin etiladi. Maqolada strategik pedagogik tafakkurning motivatsion-maqсадli, analitik-prognostik, loyihaviy-konstruktiv, qarorli-amaliy va refleksiv-baholovchi komponentlari asoslangan. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida strategik tafakkurni rivojlantirishning diagnostik, mazmuniy, texnologik va natijaviy bloklardan iborat pedagogik tizimi taklif etilgan. Tizimda muammoli vaziyatlar, pedagogik keyslar, loyiha faoliyati, mikroo'qitish, refleksiv topshiriqlar, fanlararo integratsiya, raqamli vositalar va pedagogik amaliyotning imkoniyatlaridan foydalanish ko'zda tutiladi. Maqolada strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirish bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy mustaqilligi, ijodiy tashabbusi, pedagogik qaror qabul qilish qobiliyati va ta'lim jarayonini istiqbolli loyihalash kompetensiyasini shakllantirishning muhim sharti ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: strategik pedagogik tafakkur, pedagogik tafakkur, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, pedagogik tizim, strategik kompetensiya, pedagogik qaror, prognostik fikrlash, pedagogik loyihalash, refleksiya, kreativlik, kasbiy kompetentlik, pedagogik amaliyot, fanlararo integratsiya.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchiga qo'yilayotgan kasbiy talablar tobora murakkablashib bormoqda. Ta'lim jarayonining mazmuni, texnologiyalari va tashkiliy shakllari yangilanayotgan bir sharoitda pedagogdan mavjud vaziyatga javob berish bilan bir qatorda, uning kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini oldindan ko'ra bilish, ta'lim natijalarini prognoz qilish va faoliyatini strategik jihatdan loyihalash talab etiladi. Shu ma'noda o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida

strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirish alohida ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Strategik pedagogik tafakkur oddiy pedagogik fikrlashdan o‘zining istiqbolga yo‘naltirilganligi bilan farqlanadi. Oddiy pedagogik tafakkur ko‘pincha muayyan dars yoki vaziyatni tahlil qilish va unga mos qaror qabul qilish bilan chegaralanishi mumkin. Strategik tafakkur esa “hozirgi vaziyat – kelajakdagi maqsad – mavjud imkoniyat – muqobil yo‘llar – kutilayotgan natija” o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglashni nazarda tutadi. Shuning uchun strategik pedagogik tafakkur o‘qituvchining kasbiy faoliyatini tizimli, maqsadli va istiqbolli tashkil etish imkonini beruvchi muhim kasbiy sifatdir.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda strategik tafakkurni rivojlantirish bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda uning rivojlanishi uchun yangi tushunchalar tizimi, maxsus ko‘nikmalar va psixologik-pedagogik yondashuvlarni birlashtirgan jarayonli metodikalar zarurligi ta’kidlanmoqda.

Mazkur masala bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashda o‘ziga xos mazmun kasb etadi. Chunki ular kelajakdagi pedagogik faoliyatida nafaqat bilim beruvchi, balki musiqiy-estetik tarbiyani tashkil etuvchi, ijodiy muhit yaratuvchi, o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini aniqlovchi va rivojlantiruvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritadilar. Demak, ularning kasbiy tayyorgarligi strategik pedagogik tafakkur bilan boyitilishi zarur.

Strategik pedagogik tafakkur - o‘qituvchining ta’lim-tarbiya jarayonini uzoq muddatli maqsadlar asosida anglash, mavjud pedagogik holatni tizimli tahlil qilish, rivojlanish imkoniyatlarini prognozlash, muqobil pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish va ularning natijalarini baholashga yo‘naltirilgan tafakkur faoliyatidir. Uning asosiy xususiyati pedagogik faoliyatni alohida va bir-biridan uzilgan harakatlar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan jarayonlar tizimi sifatida ko‘rishdan iborat. Strategik fikrlaydigan o‘qituvchi darsning bugungi natijasi bilan bir qatorda, ushbu natijaning o‘quvchining keyingi rivojlanishiga ta’sirini ham hisobga oladi.

Masalan, o‘quvchiga ma’lum bir asarni ijro ettirishning o‘zi strategik pedagogik maqsad bo‘la olmaydi. O‘qituvchi ushbu ijro orqali qanday kompetensiyani rivojlantirmoqda, o‘quvchining mustaqil musiqiy faoliyatiga qanday zamin yaratilmoqda, uning estetik didi va ijodiy tafakkurida qanday o‘zgarish yuz beradi, degan savollarni ham nazarda tutishi lozim.

Shu sababli strategik pedagogik tafakkur bo‘lajak o‘qituvchining **“nima qilish kerak?”** degan savoldan tashqari **“nima uchun?”**, **“qanday natijaga olib keladi?”**, **“keyingi bosqichda nima qilish kerak?”** kabi savollarni tizimli qo‘yish qobiliyatini ham shakllantiradi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining strategik pedagogik tafakkuri umumiy pedagogik tafakkur xususiyatlari bilan bir qatorda musiqiy faoliyatning o‘ziga xos jihatlari bilan ham belgilanadi. Bunda musiqiy eshitish, ijro, interpretatsiya, badiiy obrazni anglash, improvizatsiya, repertuar tanlash va jamoaviy ijrochilik tajribasi pedagogik fikrlashning muhim manbalariga aylanadi. Bo‘lajak mutaxassis biror asarni o‘quvchilarga o‘rgatish jarayonini rejalashtirar ekan, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, tayyorgarlik darajasi,

psixologik holati, musiqiy qobiliyati, repertuarining murakkablik darajasi va kutilayotgan ta’limiy natijalarni birgalikda hisobga olishi kerak.

Shu jihatdan strategik pedagogik tafakkur musiqa o’qituvchisining repertuarini istiqbolli tanlash, mashg’ulotlarni bosqichma-bosqich loyihalash, ijro jarayonidagi muammolarni oldindan prognoz qilish, individual ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish va o’quvchilarning ijodiy rivojlanish trayektoriyasini belgilash qobiliyatlari bilan namoyon bo’ladi.

2026-yilda e’lon qilingan tadqiqotlarda ham bo’lajak musiqa o’qituvchilarining pedagogik tayyorgarligini takomillashtirishda kompetensiyaviy yondashuv, kreativ pedagogika, refleksiv faoliyat va raqamli texnologiyalar integratsiyasining ahamiyati qayd etilgan. Bo’lajak musiqa o’qituvchilarida strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirish uchun uning tarkibiy komponentlarini aniq belgilash muhimdir. Mazkur tadqiqot doirasida uni besh komponent asosida tavsiflash mumkin.

Birinchi komponent - motivatsion-maqсадli komponent. Ushbu komponent bo’lajak o’qituvchining pedagogik faoliyatga bo’lgan ichki ehtiyoji, uzoq muddatli kasbiy maqsadlarni belgilashi va o’z faoliyatining istiqbolini tasavvur qila olishini ifodalaydi.

Ikkinchi komponent - analitik-prognostik komponent. Bunda pedagogik vaziyatni tahlil qilish, muammoning sabablarini aniqlash, rivojlanish tendensiyalarini ko’ra olish va kutilayotgan natijalarni prognoz qilish qobiliyati shakllanadi.

Uchinchi komponent - loyihaviy-konstruktiv komponent. Ushbu komponent strategik maqsadga erishish uchun pedagogik faoliyat mazmuni, metodlari, vositalari va bosqichlarini loyihalashni nazarda tutadi.

To’rtinchi komponent - qarorli-amaliy komponent. Bu pedagogik vaziyatlarda muqobil variantlarni taqqoslash, asoslangan qaror qabul qilish va uni amaliy faoliyatga tatbiq etish qobiliyatidir.

Beshinchi komponent - refleksiv-baholovchi komponent. O’qituvchi o’z strategiyasining natijalarini tahlil qiladi, xatolarni aniqlaydi, erishilgan natijalarni baholaydi va keyingi faoliyat uchun yangi strategik qarorlar ishlab chiqadi.

Mazkur komponentlarning o’zaro bog’liqligi strategik pedagogik tafakkurning yaxlit tizim sifatida shakllanishini ta’minlaydi.

Bo’lajak musiqa o’qituvchilarida strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirishning pedagogik tizimi maqsadli, mazmuniy, jarayonli, texnologik va diagnostik komponentlarning o’zaro aloqadorligi asosida tashkil etilishi lozim.

Maqsadli komponentning asosiy vazifasi bo’lajak o’qituvchida strategik pedagogik tafakkurni shakllantirishdan iborat.

Mazmuniy komponent pedagogika, psixologiya, musiqa ta’limi metodikasi, musiqa nazariyasi, ijrochilik fanlari va pedagogik amaliyot mazmunini strategik tafakkur bilan bog’lashni nazarda tutadi.

Jarayonli komponent strategik fikrlashni rivojlantiruvchi metodlar va faoliyat shakllarini qamrab oladi.

Texnologik komponent muammoli vaziyat, keys, loyiha, modellashtirish, “aqliy hujum”, konseptual xarita, SWOT-tahlil, “aqliy xarita”, debat, mikroo‘qitish va refleksiv texnologiyalardan foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Diagnostic komponent esa strategik pedagogik tafakkurning rivojlanish darajasini aniqlashga xizmat qiladi.

Mazkur tizimni **“maqsad – tahlil – prognoz – loyihalash – qaror – amaliyot – refleksiya – korreksiya”** sikli asosida tashkil etish mumkin.

Bu siklning muhim jihati shundaki, ta’lim jarayoni bir martalik pedagogik harakat bilan yakunlanmaydi. Har bir faoliyat natijasi keyingi strategik qaror uchun axborot manbai sifatida foydalaniladi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining strategik pedagogik tafakkurini rivojlantirishda muammoli va vaziyatli ta’lim alohida ahamiyatga ega. Talabaga tayyor pedagogik yechimni berish o‘rniga, uni qaror qabul qilishga majbur qiladigan vaziyat yaratish strategik fikrlashni faollashtiradi.

Masalan, talabalarga quyidagi pedagogik vaziyat berilishi mumkin: “7-sinf o‘quvchilarining musiqiy qiziqishi pasaygan. Ularning aksariyati an’anaviy repertuarga qiziqmayapti. O‘qituvchi bir oylik ta’lim strategiyasini qanday ishlab chiqishi kerak?” Talaba vaziyatni tahlil qiladi, muammoning sabablarini aniqlaydi, maqsad belgilaydi, muqobil strategiyalarni ishlab chiqadi, resurslarni aniqlaydi va kutilayotgan natijalarni prognoz qiladi. Shu tariqa oddiy savol-javobdan farqli ravishda strategik fikrlashning to‘liq sikli amalga oshiriladi.

Loyiha texnologiyasi ham strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirishning samarali vositasidir. “Bir semestrlik musiqiy-ma’rifiy loyiha”, “Maktabda ijodiy to‘garakni rivojlantirish strategiyasi”, “Milliy repertuarni o‘quv jarayoniga integratsiyalash loyihasi”, “O‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishning individual strategiyasi” kabi loyihalar talabalardan uzoq muddatli rejalashtirishni talab qiladi.

Mikroo‘qitish texnologiyasi orqali talaba o‘zining kichik darsini loyihalaydi, uni amalga oshiradi, tengdoshlari va o‘qituvchining fikr-mulohazalarini oladi, natijalarni tahlil qiladi va keyingi dars strategiyasini o‘zgartiradi. Bunda “rejalashtirish – amaliyot – fikr-mulohaza – qayta loyihalash” mexanizmi yuzaga keladi.

Metakognitiv strategiyalar ham strategik tafakkur rivojida muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy tadqiqotlarda o‘qituvchilarning yuqori darajadagi tafakkur va metakognitiv yondashuvlardan foydalanish ko‘nikmalari kasbiy rivojlanish jarayonida kuchayishi qayd etilgan. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining strategik pedagogik tafakkurini birgina metodika fani doirasida shakllantirish yetarli emas. Buning uchun pedagogika, psixologiya, musiqa nazariyasi, solfedjio, xor, vokal, dirijyorlik, ijrochilik, axborot texnologiyalari va pedagogik amaliyot o‘rtasida integrativ aloqalar yaratilishi zarur.

Masalan, biror musiqiy asarni o‘rgatish strategiyasini ishlab chiqishda talaba asarning nazariy tuzilishini tahlil qiladi, ijrochilik xususiyatlarini aniqlaydi, o‘quvchilarning psixologik va yosh xususiyatlarini hisobga oladi, metodik usullarni tanlaydi va darsning istiqboldagi natijalarini prognoz qiladi. Shu jihatdan fanlararo integratsiya strategik tafakkurning kompleks xarakterini ta’minlaydi. 2026-yildagi

tadqiqotlarda bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini integral yondashuv asosida tashkil etishda motivatsion-qadriyat, nazariy-bilim, ijrochilik-amaliy, pedagogik-metodik va ijodiy-shaxsiy komponentlarning o‘zaro bog‘liqligi ta’kidlangan. Pedagogik amaliyot strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirishning eng muhim bosqichlaridan biridir. Chunki talaba real ta’lim muhitida o‘zining nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Pedagogik amaliyotni kuzatuv va dars o‘tish bilan cheklamasdan, uni strategik loyihalash maydoniga aylantirish lozim. Talaba amaliyot davomida sinfning boshlang‘ich holatini aniqlashi, muammolarni belgilashi, maqsad qo‘yishi, ta’lim strategiyasini ishlab chiqishi, uni amaliyotda sinashi va natijalarni tahlil qilishi kerak. Bunday yondashuv talabaning pedagogik faoliyatga tayyorgarligini kuchaytiradi. 2026-yilda Qo‘qon davlat universiteti bilan bog‘liq tadqiqotda ham malakaviy amaliyotning bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida kasbiy, ijodiy, metodik va tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishdagi tizimli ahamiyati ko‘rsatilgan. Bugungi ta’lim jarayonida strategik pedagogik tafakkurni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur qilish qiyin. Raqamli musiqiy dasturlar, multimedia, interaktiv platformalar, elektron repertuarlar va sun‘iy intellektga asoslangan vositalar bo‘lajak o‘qituvchiga turli ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bunda texnologiya maqsad emas, balki strategik pedagogik qarorni amalga oshirish vositasi sifatida qaralishi kerak. Talaba “qaysi texnologiya mavjud?” degan savoldan ko‘ra “qaysi pedagogik maqsadga erishish uchun qaysi texnologiya samarali?” degan savolni qo‘yishi lozim. Shunday yondashuv texnologik savodxonlikni strategik pedagogik tafakkur bilan bog‘laydi. Strategik pedagogik tafakkurning rivojlanish darajasini quyidagi mezonlar asosida baholash mumkin:

Yuqori daraja - talaba pedagogik vaziyatni mustaqil tahlil qiladi, uzoq muddatli maqsad belgilaydi, bir nechta muqobil strategiya ishlab chiqadi, kutiladigan natijalarni prognoz qiladi va faoliyatini refleksiv ravishda takomillashtiradi.

O‘rta daraja - talaba pedagogik vaziyatni tahlil qiladi va maqsad belgilay oladi, biroq muqobil strategiyalarni ishlab chiqishda yoki natijalarni uzoq muddatli prognoz qilishda yordamga ehtiyoj sezadi.

Past daraja - talaba asosan tayyor algoritmlarga tayanadi, pedagogik vaziyatni kompleks tahlil qilishda, istiqbolni ko‘rishda va mustaqil strategik qaror qabul qilishda qiynaladi.

Baholashda diagnostik topshiriqlar, pedagogik keyslar, portfolio, loyiha, mikroo‘qitish, kuzatuv va refleksiv kundaliklardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirish tizimining samaradorligi bir necha pedagogik shartlarga bog‘liq.

Birinchidan, ta’lim jarayonida talabaning faol subyekt sifatidagi maqomi ta’minlanishi kerak.

Ikkinchidan, nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylik kuchaytirilishi lozim.

Uchinchidan, pedagogik vaziyatlarni mustaqil tahlil qilish va qaror qabul qilishga yo‘naltirilgan topshiriqlar muntazam qo‘llanishi zarur.

To’rtinchidan, pedagogik amaliyot strategik loyihalash bilan bog’lanishi kerak.

Beshinchidan, reflektiv muhit va konstruktiv fikr-mulohaza tizimi yaratilishi lozim.

Oltinchidan, musiqiy-pedagogik faoliyatda milliy va zamonaviy pedagogik tajriba uyg’unlashtirilishi kerak.

Yettinchidan, strategik tafakkurning rivojlanishi muntazam diagnostika orqali kuzatib borilishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bo’lajak musiqa o’qituvchilarida strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirish zamonaviy oliy pedagogik ta’limning muhim vazifalaridan biridir. Strategik pedagogik tafakkur o’qituvchining mavjud pedagogik vaziyatni tahlil qilish, istiqboldagi maqsadlarni belgilash, ta’lim jarayonini loyihalash, muqobil qarorlarni baholash, pedagogik faoliyatni amalga oshirish va natijalarni reflektiv tahlil qilish qobiliyatlarini yagona tizimga birlashtiradi. Bo’lajak musiqa o’qituvchilari misolida ushbu tafakkur turi musiqiy-ijodiy faoliyat va pedagogik faoliyatning integratsiyasi asosida shakllanadi. Repertuar tanlash, darsni loyihalash, ijrochilik jarayonini boshqarish, o’quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ijodiy muhit yaratish jarayonlarining har biri strategik qaror qabul qilishni talab etadi.

Shu bois strategik pedagogik tafakkurni rivojlantirish tizimini maqsadli – analitik – prognostik – loyihaviy – amaliy – reflektiv mexanizm asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Mazkur tizimni pedagogika va musiqa ta’limi fanlari integratsiyasi, pedagogik amaliyot, muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati, mikroo’qitish, mentorlik, raqamli texnologiyalar va reflektiv diagnostika bilan boyitish bo’lajak mutaxassisning kasbiy tayyorgarligini yangi sifat bosqichiga olib chiqadi.

Natijada bo’lajak o’qituvchi faqat berilgan pedagogik vazifani bajaruvchi mutaxassis emas, balki ta’lim jarayonini oldindan ko’ra oladigan, strategik maqsad qo’ya oladigan, pedagogik jarayonni loyihalaydigan, muqobil yechimlarni baholaydigan va o’z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtiradigan pedagog sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qobilova E.B. *Kasbiy-pedagogik identitet va uni rivojlantirish mexanizmlari (bo’lajak musiqa o’qituvchilari misolida)*. Pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi.

2. Qobilova E.B. Kasbiy-pedagogik identitet va uning pedagogik, psixologik, didaktik va reflektiv mexanizmlari (bo’lajak musiqa o’qituvchilari misolida). **Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar**, 2026. 5-jild, 12-son. 75–79-b.

3. Qobilova E.B. Bo’lg’usi musiqa o’qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari. **Kokand University Herald**, 2026. 18-A-son.

4. Azizxo‘jayeva N.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent.
5. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.** – Toshkent.
6. Dewey J. **Experience and Education.** – New York: Macmillan, 1938.
7. Vygotsky L.S. **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.** – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
8. Kolb D.A. **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development.** – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1984.
9. Albert D.J. Influences of in-service music educators’ professional identity development on music teaching practices. **Research Studies in Music Education**, 2025.
10. Cao J., Adnan N.H.B., Jalaludin N.A. A systematic review of research on pre-service music teachers’ professional identity (2015–2025): methods, conceptualization, and main findings. **Acta Innovations**, 2026.
11. Bazarov X.N. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida kasbiy identifikatsiyani rivojlantirishning nazariy asoslari. **Universal xalqaro ilmiy jurnal**, 2026.
12. Kirnarskaya D.K., Sizova E.R., Taskaeva A.V. Characteristics of the Professional Identity of Music Teachers. **Culture and Art**, 2025.